

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 223

MEZHEBÎ AİDİYETİN TEFSİRDEKİ İZDÜŞÜMLERİ
(Eş'ariyye ve Mu'tezile Örneği)

Yrd. Doç. Dr. Süleyman NAROL

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak
FCR

Baskı & Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Ekim 2016

ISBN: 978-605-9652-10-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**MEZHEBÎ AİDİYETİN
TEFSİRDEKİ İZDÜŞÜMLERİ**
(Eş'ariyye ve Mu'tezile Örneği)

Yrd. Doç. Dr. Süleyman NAROL

Ankara 2016

Yrd. Doç. Dr. Süleyman NAROL

1976 yılında Konya/Seydişehir’de doğdu. 1987 de ilkokuldan, 1994 de Konya İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. 1997 yılında İmam Hatip olarak göreve başladı. 1999 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Selçuk Eğitim Merkezi’ne kursiyer olarak başladı. 2000 yılında İlahiyat yıllarında başladığı hafızlığını tamamladı. 2002 yılında İhtisas Kursunu tamamlayarak Sarayönü Vaizliğine atandı. 2004 yılında S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim dalında **“Şii bir Müfessir olarak Tabersi’nin İtikâdi Konularına ilişkin görüşleri”** konulu Teziyle Yüksek Lisansını tamamladı. 2007 Mart ayında Sarayönü Vaizliği görevinden Müftü olarak Halfeti İlçe Müftülüğü’ne atandı. 3 yıllık Halfeti Müftülüğü görevinden sonra 2010 yılında Konya Hüyük Müftülüğü’ne atandı. Halen bu görevi sürdürmekte olup Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tefsir alanında **“Mezhap Mensubiyetinin Kur’an’ı Anlamaya ve Yorumlamaya Etkisi” (Eş’ariyye ve Mu’tezile Örneği)** isimli teziyle Doktora eğitimini tamamladı. Evli ve üç çocuk babası olup İngilizce ve Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	5
KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
A-MEZHEP KAVRAMI	16
a- Tanımı	16
b- Çeşitleri	19
B-MEZHEPLERİN ORTAYA ÇIKIŞI	23
a- İslâm Toplumunda Mezhepleşme Süreci	23
b- Mezheplerin Ortaya Çıktığı Dönemde Tefsir İlminin Durumu	27
C-MEZHEBÎ TEFSİR	32
a- Ortaya Çıkışı	32
b- Belli Başlı Mezhebî Tefsirler	35

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'I ANLAMAYA VE YORUMLAMAYA ETKİ EDEN UNSURLAR İLE EŞ'ARİYYE VE MU'TEZİLE'NİN İTİKADÎ GÖRÜŞLERİ VE TEFSİR ANLAYIŞLARI

A- KUR'AN'I ANLAMAYA VE YORUMLAMAYA ETKİ EDEN UNSURLAR	41
a- Kur'an Lafzı Temelli İhtilaflar	43
1. Dil ile ilgili ihtilaflar	43
a- <i>İ'rabta İhtilâflar</i>	43
b- <i>Umûm-Husûs Konusunda İhtilâf</i>	44
c- <i>Mutlak-Mukayyed Konusunda İhtilâf</i>	45
d- <i>Hakikât-Mecâz İhtilâfı</i>	46
2. Kıraat Farklılıkları	47

3. Nesh İddiaları	48
4. Müteşâbih Âyetler	50
5. Rivâyet Farklılıkları	55
b- Müfessirin Kendisinden Kaynaklanan Sebepler (Öznel Sebepler)	57
1. Müfessirin İçinde Bulunduğu Sosyo-Kültürel Ortam	57
2. Müfessirin İlmî Seviyesi	60
3. Mezhebî İhtilaflar ve Taassup	63
4. İsrâiliyyât	64
B- EŞ'ARİYYE VE MU'TEZİL'E NİN İTİKADÎ GÖRÜŞLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	68
a- Ana Hatlarıyla Mu'tezile'nin Beş Temel İnanç Esası (Ustûl-i hamse)	68
b- Ana Hatlarıyla Eş'ariyye'nin İtikadî Konulara İlişkin Görüşleri	75
C- EŞ'ARÎ VE MU'TEZİLÎ TEFSİRLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ	84
a- Mu'tezile Tefsirinin Genel Özellikleri	84
b- Eş'arî bir Müfessir Olarak Râzî Tefsirinin Genel Özellikleri	88

İKİNCİ BÖLÜM

EŞ'ARÎ ve MU'TEZİLÎ MÜFESSİRLERİN (Râzî-Kâdî Abdülcebbâr) BELLİ BAŞLI İTİKADÎ ÂYETLERİN TEFSİRİNE YAKLAŞIMLARI VE DEĞERLENDİRMESİ

A-ULÛHİYYETLE İLGİLİ ÂYETLER	95
a- Tevhîd ve Allah'ın sıfatları	95
b- İmanın Hakikati	134
c- Allah'ın Fiilleri	138
1. Hüsün-Kubuh Meselesi	139
2. Salah-Aslah Meselesi	147
Değerlendirme	152
B- NÛBÛVVELE İLGİLİ ÂYETLER	159
a- Peygamberliğin İmkânı ve Gerekliliği	162
b- Peygamberliğin İspatı ve Mûcize	171
c- Peygamberlerin Sıfatları	187

1. Peygamberlerin İnsan Oluşu.....	188
2. Peygamberlerin Günahsız oluşu (İsmet)	195
d- İmamet	203
Değerlendirme	216
C- ÂHİRETLE İLGİLİ ÂYETLER	234
a- Ahiretin Varlığı ve İmkânı	235
b- Azap ve Nimetiyle Kabir Hayatı	242
c- Şefaât.....	253
d- Cennet-Cehennem (Varlığı ve Ebediliği)	264
e- Ru'yetullah.....	287
Değerlendirme	302
D- DİĞER KONULARLA İLGİLİ ÂYETLER	309
a- el-Emru bi'l Ma'ruf ven-Nehyu ani'l-Münker	309
b- Halku'l-Kur'an.....	316
c- Kulların Fiillerinin Yaratılması (Halk-u Ef'âli'l-İbâd)	337
Değerlendirme	355
SONUÇ	359
KAYNAKÇA	363

KISALTMALAR

- AÜİFY** : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
bsk. : Baskı
çev. : Çeviren
ç. : Çoğulu
ÇÜİFD : Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
d. : Doğumu
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H. : Hicrî
İAD : İslâmi Araştırmalar Dergisi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
md. : Maddesi
MÜİFV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TDVY : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
s. : Sayfa
SÜİFD : Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ss. : Sayfa sırası
sy. : Sayı
thk. : Tahkik
tsz. : Tarihsiz
Ünv. : Üniversitesi
v. : Vefatı
vb. : Ve benzeri
yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ insanoğluna faydalı ve zararlı olanı ayırt etmesi, durumunu düzeltmesi ve bir takım üstün meziyetlere sahip olabilmesi için akıl nimetini bahşetmiştir. Ancak bu ilahî lütuf dünyevi ve uhrevî mutluluğu elde etmek için tek başına yeterli olmadığı gibi insanın ve içinde yaşadığımız evrenin yaratılış gayesi, meâd âleminin sırlarının künhüne vakıf olma vb. konularda da yetersiz ve aciz kalmaktadır. Bu nedenle sonsuz ve sınırsız hikmet ve merhamet sahibi olan yüce yaratıcının desteğine muhtaçtır. İnsanın yaratılışından itibaren geçirdiği tarihi süreç bu ilahi desteğin her zaman devam ettiğini ve ihtiyaç duyulan her dönemde yüce yaratıcı tarafından peygamberler gönderildiğini ortaya koymaktadır. Peygamberler vahiy yoluyla aldıkları ilahi mesajları kendi ümmetlerine ulaştırmışlardır. Yüce Rabbimizin biz kullarıyla iletişim kurma biçimi olan vahyin lafızlara bürünmüş hali olan Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber tarafından biz ümmetine tebliğ edilmiştir.

Birçok ilâhî mesajı içerisinde barındıran Kur'an aynı zamanda doğru yola uymayı ve ayrılığa düşmemeyi emretmekte ve bu husus üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Nitekim bir ve tek olan Allah'a inanmayı ve sadece ona ibadet etmeyi emreden tevhid inancının gereği de budur.

Kur'an'ın emrettiği inançtaki bu birlik, hayatta da birlik ve beraberlik getirmiş, ilk dönem Müslümanları bu birlik ve beraberliği en üst seviyede sağlamışlar ve bunun en güzel misallerini vermişlerdir. Fakat belli bir süre sonra Kur'an'ın bu mesajının aksine çeşitli iç ve dış etkiler sebebiyle Müslümanlar arasında kişisel çıkar ve iktidar kavgaları meydana gelmiştir. Bu ihtilaflar beraberinde birtakım bölünmeleri ortaya çıkarmış çeşitli grup, fırka ve mezhepler ortaya çıkmıştır. Siyâsî ve sosyal alanda

yaşanan bu ayrılıklarda gücü elinde bulundurmak isteyenlerin yöneldiği ilk unsur, tutundukları ilk dal Kur'an olmuştur. Esasen kendi aralarında bir takım ayrılıklar yaşayan Müslümanların yaşanan bu ihtilâfların çözümü için Kur'an'a yönelmeleri yadrganacak bir durum olmayıp tam aksine Kur'an'ın bir emridir. Ayrıca anlama ve yorumlama (tefsir/te'vil) faaliyetinin doğasında bir takım farklı fikirlerin ortaya çıkması zaten var olan ve kabul edilen bir olgudur. Kur'an yorumcusunun sahip olduğu kendine özgü nitelikleri de buna eklediğimizde ihtilafların ortaya çıkması kaçınılmaz bir durumdur. Asloian bu farklılıkların olmaması değil işin doğası gereği var olması gereken bir zenginliktir. Ancak İslâm toplumunda yaşanan siyasi ve sosyal alandaki tartışmaların hallinde Kur'an'a yapılan amaçsal yaklaşımlar ve bu kutsal metnin kişisel çıkarılara, mezhep ve iktidar kavgaralarına alet edilmesi ve bunu yapanların yine İslâm toplumunun kendi bünyesinden olması işin üzücü ve bir o kadar da düşündürücü yanındır.

Mezhebî aidiyetin Kur'an'ı anlamaya ve yorumlamaya etkisini tespit etmek için yapmış olduğumuz bu çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın amacı, metot ve kapsamının ne olduğu, mezhep kavramı, mezheplerin ortaya çıkışı ve bu dönemde tefsirin durumu hakkında bir takım genel bilgiler verdik. Birinci bölümde Kur'an'ı anlamaya ve yorumlamaya etki eden unsurları, **Eş'arîyye** ve **Mu'tezile** mezheplerinin temel ilkeleri ve **Râzî** ile **Kâdî Abdülcebâr**'ın tefsir özelliklerini okuyucuya ön bilgi niteliğinde sunmaya çalıştık. İkinci bölümde ulûhiyyetle ilgili âyetler, nübüvvetle ilgili âyetler ve âhiretle ilgili âyetlere **Fahredden Râzî** ve **Kâdî Abdülcebâr**'ın yaklaşımına ve bunlarla ilgili değerlendirmelere yer verdik. Bu bölümde son olarak "Diğer konular" başlığı altında **Mu'tezile**'nin inanç esasları olan usûl-i hamse içerisinde yer alan emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker ve halku'l-Kur'an konusu ile, adalet ilkelerinin temel başlıklarından olan kulların fiillerinin yaratılmasına dair âyetleri her iki müfessirin anlama ve yorumlama biçimini ele aldık ve bunları değerlendirdik.

Bu çalışmanın konu seçiminden başlayarak tamamlanma aşamasına kadar her türlü destek ve katkısı bizden esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK Bey olmak üzere değerli fikirleriyle bize yön veren hocalarım Prof. Yusuf İŞİCİK ve Doç. Dr. Tâhir ULUÇ Beylere ve bu çalışmanın okunmasında ve düzeltilmesinde katkıda bulunan değerli arkadaşım Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK ve Yrd. Doç. Dr. Muhammed ERSÖZ'e teşekkür etmeyi bir vefâ borcu bilirim. Ayrıca bunun dışında değerli fikirlerine müracaat ettiğim tüm akademisyen hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ağır sorumluluğunu üzerimde taşıdığım ve yoğun mesai harcadığım Müftülük görevi sırasında bana destek olan tüm daire personelime ve her türlü fedakârlığı göstererek katkıda bulunan değerli eşime ve çocuklarıma da şükranlarımı sunarken bu çalışmanın Kerîm kitabın anlaşılması noktasında mütevâzî de olsa bir katkı olarak kabul edilmesi Rabbimden dileğimdir.

“Ve fevka külli zî ı'lmin Alîm” .

Süleyman NAROL
17.06.2015
Konya